

УДК 911.375(477.44)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-11-2>

Гнатюк О.М.,
кандидат географічних наук,
асистент кафедри економічної та соціальної географії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
alexgnat22@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1818-2415

Мельничук А.Л.,
кандидат географічних наук,
доцент кафедри економічної та соціальної географії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
melan97@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4419-1446

ІДЕНТИЧНІСТЬ ВИЗНАЧНИХ ЛОКАЦІЙ МІСТА ВІННИЦІ

У статті розглянуто особливості ідентичності окремих локацій міста Вінниці. Інформацію для аналізу було одержано шляхом соціологічного опитування жителів міста. Респондентів просили навести асоціації та образи, які виникають у них у зв'язку з 12 обраними локаціями, які, відповідно до вихідної гіпотези, мають або потужну ідентичність, яка є ваговою складовою частиною міської ідентичності, або суперечливу ідентичність, яка формується декількома конфліктуючими елементами, або слабку розбалансовану ідентичність, яка може бути посилена, виходячи з історико-культурного потенціалу локації. Відповіді респондентів були об'єктом контент-аналізу, спрямованого на визначення переліку елементарних асоціацій, пов'язаних із кожною досліджуваною локацією, та кількості згадувань кожної такої асоціації у відповідях усіх респондентів. Для кожної локації визначалася компонентна структура її ідентичності за типом відповідних елементарних асоціацій: матеріальне середовище, характеристики, емоції, активності. Також визначалася структура емоційного навантаження ідентичності кожної локації за співвідношенням «позитивних», «нейтральних» та «негативних» асоціацій. Було ідентифіковано та охарактеризовано комплексні асоціації, які об'єднують споріднені за змістом елементарні асоціації. Визначалися також широта та поляризація ідентичності.

Дослідження показало, що розглянуті міські локації мають відмінні моделі розвитку ідентичності, специфіка яких зумовлена характеристиками матеріального середовища локації, її архітектурно-планувальною завершеністю/цілісністю, інтенсивністю залучення до суспільного життя, функціонуванням як публічного простору міста, історико-культурною значимістю. Для більшості локацій властива багаторівнева ієрархічна структура пов'язаних асоціацій. Розвинена ієрархічна структура, як правило, є індикатором розвиненої збалансованої ідентичності. Розбалансована структура ідентичності притаманна локаціям, які сформувалися нещодавно, відзначаються архітектурно-планувальною незавершеністю, слабко залучені у повсякденне життя містян.

Ключові слова: ідентичність місця, образ місця, міська ідентичність, міська локація, перцепційний портрет, Вінниця.

Gnatiuk O.M., Melnychuk A.L. PLACE IDENTITY OF SELECTED LOCATIONS IN THE CITY OF VINNYTSIA

The article reveals the identity of individual locations of the Ukrainian city of Vinnytsia, undergoing rapid post-socialist transformation of the urban space. The information for the analysis was obtained through a sociological survey of city residents. Respondents were asked to give associations and images arising from the 12 selected locations that, according to the initial hypothesis, have either a powerful identity constituting a significant component of urban identity, or an ambiguous identity formed by multiple conflicting elements, or weak unbalanced identity that can be reinforced based on the historical and cultural potential of the location. Respondents' responses were the subject of a content analysis aimed at determining the list of elementary associations associated with each location under study and the number of mentions of each association in the responses of all respondents. Each location was characterized in terms of the component structure of its identity: material environment, characteristics, emotions, activities. The structure of the perceived emotional load was also determined by the ratio of

“positive”, “neutral” and “negative” associations. Complex associations, characterizing related elementary associations, were identified as well. The identity of each location was also characterized in terms of broadness and polarization.

The study showed that the considered urban locations have different models of identity development, influenced and specified by the characteristics of the material environment of the location, its architectural and planning completeness/integrity, intensity of involvement in public life, functioning as a public space of the city, historical and cultural significance. Most locations have a multi-level hierarchical structure of associated associations. A developed hierarchical structure is usually an indicator of a developed and balanced identity. The unbalanced identity structure is typical for the newly formed locations, as well as those marked by architectural and planning incompleteness and poor integration into the everyday life of the locals.

Key words: place identity, place image, urban identity, urban location, perceptual portrait, Vinnytsia.

Постановка проблеми. Розвинута ідентичність є фактором консолідованості та стійкості громади в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів, сприяє формуванню привабливого образу міста для туристів та інвесторів (Kavaratzis & Ashworth, 2005; Young & Kaczmarek, 2008; Insch & Florek, 2010; Kavaratzis & Hatch, 2013), стимулює мешканців брати активну участь у формуванні міського простору та визначенні стратегії його розвитку (Mohapatra & Razak, 2013). Особливого значення стійкість та збалансованість ідентичності набуває у випадку постсоціалістичних міст, для яких посилення конкурентоспроможності є запорукою розвитку (Oktay & Bala, 2015; Pap, 2013). В умовах політичної трансформації суспільства сприйняття та значення міських публічних просторів перетворюється на інструмент формування ідентичності та історичної пам'яті (Molnár, 2013). Цим зумовлена актуальність дослідження факторної обумовленості, структури, характеристики, можливості направленої трансформації ідентичності міст України, в тому числі окремих локацій (об'єктів, місцевостей) всередині міст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні основи дослідження територіальної (зокрема міської) ідентичності та сприйняття міського простору отримали свій розвиток у публікаціях Мезенцева та Мезенцевої (2005), Замятіна (2008), Крилова (Крылов, 2010), Олійника та Гнатюка (2017), Мітіна (2017) та інших вітчизняних і зарубіжних вчених. Низку досліджень присвячено проблематиці концептуалізації міської ідентичності та її складових частин (Karaman, 2001; Insch & Florek, 2010; Карповець, 2012; Kavaratzis & Hatch, 2013; Mohapatra & Razak, 2013; Черкес & Юрик, 2013; Мусієздов, 2015), а також різним аспектам міської ідентичності, факторам її розвитку, особливостям символічного простору та брендингу окремих міст в Україні

(Комаров, 2008; Обухова, 2010; Злотин 2013; Юрик 2013; Melnychuk & Gnatiuk, 2019) та за кордоном (Young & Kaczmarek, 2008; Saban Ökesli & Gürçinar, 2012; Ter-Ghazaryan, 2013; Stober & Gavrić, 2014; Oktay & Bala, 2015; Roşu, 2015; Agboola, 2017). При цьому термін «ідентичність» у літературі тлумачиться двояко: як сприйнята та осмислена сукупність унікальних характеристичних особливостей місця (place identity) і як ідентифікація населення з територіями (містами, регіонами) та/або відповідними територіальними спільнотами (Paasi, 2013). У цій статті мова йде про перший варіант визначення ідентичності – ідентичність міста та його окремих локацій як набір певних унікальних характеристик, які сприймаються та осмислюються спостерігачем; синонімічним, хоча не тотожним терміном виступає «перцепційний портрет» території (Мезенцев & Мезенцева 2005).

Постановка завдання. Метою статті є розгляд особливостей ідентичності окремих локацій міста Вінниці.

Методика дослідження. Місто Вінниця було обране як дослідницький кейс завдяки вдалій комбінації факторів, які визначають багатоаспектність і динамізм постсоціалістичної трансформації ідентичності міста та окремих його частин: істотна структурна перебудова економіки в постсоціалістичний період; наявність вагомої історико-культурної спадщини; наявність міської політики ідентичності та історичної пам'яті; інтенсивна модернізація і комерціалізація публічних просторів; тривалий статус міста як неофіційної вотчини президента та прем'єр-міністра країни (у 2014–2018 рр.).

В основу дослідження ідентичності локацій міста Вінниці лягло анкетування, яке проводилось у квітні-травні 2016 року. Усього було опитано 168 респондентів. Вибірка формувалась за стихійним квотним принципом та була

репрезентативною за віком та статтю респондентів. Респондентів просили навести асоціації та образи, які виникають у них у зв'язку з 12 обраними локаціями, які, відповідно до вихідної гіпотези, мають або потужну ідентичність, яка є вагомою складовою частиною міської ідентичності, або суперечливу ідентичність, яка формується декількома конфліктуючими елементами, або слабку розбалансовану ідентичність, яка може бути посилена, виходячи з історико-культурного потенціалу локації.

По-перше, це п'ять площ, розташованих у середмісті Вінниці. Європейська площа (до 2013 р. – сквер Козицького) важлива передусім як місце розташування водонапірної вежі, пам'ятки архітектури місцевого значення, яка є одним із офіційних символів Вінниці. Майдан Незалежності – сучасна центральна площа міста, штучно сформована у 1970-х роках; поруч розташовані численні важливі архітектурні пам'ятки, проте архітектурною домінантою площі є будівля Вінницької міської ради, збудована у стилі «радянського бруталізму», відома серед вінничан як «склянка» або «акваріум». Площа Небесної Сотні (до 2014 р. – Театральна площа), біля якої розташований музично-драматичний театр імені М. Садовського, з поч. XX ст. неофіційно відома як вінницький «Париж», а у сучасну епоху стала ключовим місцем подій вінницького Євромайдану та Революції Гідності; ситуацію ускладнює також нещодавній конфлікт навколо встановлення на площі пам'ятника Тарасу Шевченку. Площа Гагаріна – важлива транспортна розв'язка, історично стабільний торговельний осередок (до сер. XX ст. – ринок «Каліча», з 1960-х рр. – міський універмаг); протягом останньої декади площа зазнала істотної реконструкції із будівництвом підземного торговельного центру, що призвело до кардинальної зміни її зовнішнього вигляду. Площа Стуса – великий, архітектурно незавершений відкритий простір, розташований перед адміністративною будівлею «Книжка» та будівлею обласною філармонії «Плеяда». Протягом останніх двох декад ці площі (окрім площі Стуса) зазнали капітальної реконструкції, спрямованої на поліпшення їхнього благоустрою і частково функціонального призначення. Якщо перші три площі виникли у середовищі історичної забудови кін. XIX – поч. XX ст., то зовнішній вигляд двох останніх площ загалом сформувався в радянську добу.

Три інші локації представляють собою окремі міські райони чи місцевості. Вінницькі

Мури – історичний квартал міста, пам'ятка архітектури національного значення, представлений оборонною та сакральною архітектурою XVII–XIX ст., – історичне ядро розвитку сучасного центру Вінниці на правому березі Південного Бугу. Єрусалимка – історичний єврейський район у центрі Вінниці, зі стійким специфічним колоритом міського ландшафту. Старе Місто – велика за площею історична місцевість на лівому березі Південного Бугу; саме звідти починався розвиток Вінниці, але історична забудова, за винятком Миколаївської церкви XVIII ст. та ще кількох споруд, не збереглася, і станом на сьогодні ця місцевість майже суцільно зайнята садибною малоповерховою забудовою.

До переліку локацій увійшли також вулиця Соборна – головна вулиця міста, уздовж якої розміщені ключові адміністративні установи міста й області та численні історичні пам'ятки, і річка Південний Буг – один із ключових елементів міської ідентичності Вінниці. Як окрему локацію було включено набережну Roshen – модернізовану частину набережної Південного Бугу, місце розташування відомої туристичної атракції – світломузичного фонтану Roshen. Ще однією локацією було визначено Центральний парк. Це головна зелена зона центральної частини міста, місце розваг та відпочинку містян. Водночас значна частина парку розташована на місці колишнього католицького кладовища кін. XIX – поч. XX ст.; також на території парку відбувалися масові репресії часів сталінського терору 1937–1939 рр.

Відповіді респондентів були об'єктом контент-аналізу, спрямованого на визначення переліку елементарних асоціацій, пов'язаних із кожною досліджуваною локацією, та кількості згадувань кожної такої асоціації у відповідях усіх респондентів.

Для кожної локації визначалася компонентна структура її ідентичності за типом відповідних елементарних асоціацій: матеріальне середовище (будівлі та споруди, пам'ятники, місце розташування); характеристики (властивості, які приписуються локації); емоції (власне емоції, відчуття, почуття та переживання, пов'язані з локацією), активності (події, соціальні практики, види діяльності, асоційовані з локацією). Під час розрахунку відсоткової частки кожного типу асоціацій бралася до уваги кількість згадувань кожної асоціації.

Також визначалася структура емоційного навантаження ідентичності кожної локації.

Для цього елементарні асоціації було типізовано як «позитивні», «нейтральні» та «негативні» з подальшим обрахунком частки асоціацій кожного типу із урахуванням кількості згадувань кожної асоціації.

Наступним кроком була ідентифікація асоціацій вищого рівня – так званих гетерогенних комплексних асоціацій, які об'єднують елементарні асоціації, що споріднені за змістом, поєднані спільною темою чи ідеєю. При цьому частина елементарних асоціацій залишилась невключеною до складу жодної комплексної асоціації. Такі асоціації визначалися як гомогенні комплексні асоціації. Для кожної комплексної асоціації першого порядку визначалися такі характеристики: 1. Кількість пов'язаних елементарних асоціацій; 2. Абсолютна вага – загальна кількість згадок усіх пов'язаних елементарних асоціацій; 3. Відносна вага – відношення абсолютної ваги комплексної асоціації до сумарної абсолютної ваги усіх комплексних асоціацій, пов'язаних із даною локацією; 4. Емоційне навантаження – співвідношення абсолютної ваги позитивних, негативних та нейтральних елементарних асоціацій у структурі комплексної асоціації.

Для обраних локацій визначалися також широта та поляризація ідентичності. Широта ідентичності оцінювалась за кількістю пов'язаних із нею комплексних асоціацій (включаючи гомогенні комплексні асоціації): велика кількість асоціацій відповідає «широкій» ідентичності, мала кількість асоціацій – «вузькій» ідентичності. Поляризація ідентичності оцінювалась за співвідношенням відносної ваги комплексних асоціацій (включаючи гомогенні): наявність вираженої ієрархії комплексних асоціацій, у тому числі чіткої домінантності сприйняття, вказує на високополяризовану ідентичність, тоді як відсутність такої ієрархії, зокрема наявність декількох конкуруючих домінант сприйняття, є ознакою слабополяризованої ідентичності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Компонентна структура ідентичності.

Обрахунок абсолютної і відносної ваги кожного типу елементарних асоціацій у структурі ідентичності та застосування кластерного аналізу дало можливість ідентифікувати 4 кластери досліджуваних локацій за компонентною структурою їхньої ідентичності.

Перший кластер утворюють дві історичні місцевості – Вінницькі Мури та Єрусалимка.

Їхня ідентичність ґрунтується більше на історичних подіях, пов'язаних із цими місцевостями, та атрибутами цих місцевостей, ніж на конкретних елементах міського ландшафту. Крім того, емоційний компонент в ідентичності зазначених локацій практично відсутній.

Другий кластер включає вулицю Соборну, Старе Місто та Майдан Незалежності. Для цих локацій також властива мала вага емоційного компонента, тоді як частки усіх інших компонентів відносно збалансовані

До третього кластера увійшли Центральний парк, набережна Roshen та площа Небесної Сотні, які характеризуються потужним розвитком емоційного та подієвого компонентів ідентичності, але слабким проявом атрибутивного компонента. У випадку Центрального парку та набережної Roshen основою для ідентичності виступають активності рекреаційно-розважального характеру, тоді як у випадку площі Небесної Сотні – події Революції Гідності.

Четвертий кластер об'єднує такі локації, як площа Гагаріна, площа Стуса, Європейська площа та Південний Буг. Усі вони мають виражений матеріально-об'єктний компонент ідентичності, причому у площі Стуса та Гагаріна він явно гіпертрофований. Іншою спільною рисою цих локацій є низька атрибутивність ідентичності (респонденти асоціюють їх із розташованими там об'єктами, проте не називають притаманних їм властивостей чи характеристик). При цьому у площі Стуса погано розвинений емоційний компонент ідентичності, а у площі Гагаріна – подієвий компонент, що пояснюється переважною її функцією як транспортної розв'язки (вона не функціонує як повноцінний публічний простір), а також відсутністю вагомих історичних подій, пов'язаних із цією площею. Для двох інших локацій, Європейської площі та річки Південний Буг, властиві середні показники прояву емоційного та подієвого компонентів у структурі ідентичності.

Широта та поляризація ідентичності.

Найбільшу кількість елементарних асоціацій виявлено для лінійних локацій – Південного Бугу (45) та вулиці Соборної (43), найменшу – для двох площ, сформованих здебільшого в радянський час – площі Гагаріна (21) та площі Стуса (27).

Найбільша загальна кількість ідентифікованих комплексних асоціацій першого порядку характерна для протяжних (площинних та лінійних) локацій – вулиці Соборної, Південного

Бугу та Старого Міста. Характерно, що для цих самих локацій властива найбільша кількість гомогенних комплексних асоціацій, тоді як кількість гетерогенних комплексних асоціацій приблизно однакова для усіх локацій і перебуває в діапазоні від 3 до 6.

До групи локацій із широкою високополярною ідентичністю увійшли вулиця Соборна та Старе Місто. Наявність великої кількості асоціацій можна пояснити значною протяжністю обох локацій. Для вулиці Соборної домінантою сприйняття є її статус як центральної, головної вулиці Вінниці; наступними за ієрархією ключовими асоціаціями є роль вулиці як місця громадських святкувань, історичне значення вулиці та розміщення уздовж неї адміністративних установ. Домінанта сприйняття Старого Міста – його історичне значення як місця, звідки почався розвиток Вінниці; наступні за значенням ключові асоціації пов'язані із сучасністю району – його низьким рівнем благоустрою, периферійністю, характером забудови. Третьюрядні асоціації в обох випадках пов'язані, як правило, з конкретними об'єктами: будівлями, установами, підприємствами.

До групи локацій із вузькою високополярною ідентичністю увійшли площі Гагаріна та Стуса, Майдан Незалежності, а також набережна Roshen, Центральний парк та Вінницькі Мури. Переважна більшість усіх елементарних асоціацій з цими локаціями виявилися так чи інакше пов'язані з домінуючими ключовими асоціаціями. У випадку усіх площ домінантою сприйняття виявилися архітектурні об'єкти (Універмаг, адміністративний будинок «Книжка» та будівля міської ради відповідно). Ідентичність набережної Roshen жорстко прив'язана до однойменного світломузичного фонтану; Центральний парк стійко сприймається як місце відпочинку, дозвілля і розваг; Мури – як історична архітектурна пам'ятка. Відносна вага інших комплексних асоціацій є низькою порівняно з домінантою. Найвагоміші з них: релігійний/сакральний осередок (Мури), благоустрій міста, місце святкових заходів (Майдан Незалежності), невдала реконструкція (площа Гагаріна), Південний Буг і острів Кемпа (набережна Roshen).

До групи локацій із вузькою низькополярною ідентичністю належать дві площі (Небесної Сотні та Європейська) і Єрусалимка. Для площі Небесної Сотні характерне співіснування трьох потужних ключових асоціацій:

із Револуцією Гідності, з розташованим поруч музично-драматичним театром, та з образом «Вінницького Парижу». У випадку Європейської площі чітко фіксуються дві основні домінанти (Меморіал Слави та водонапірна вежа) і дві другорядні (паркова зелена пішохідна зона та місце святкових заходів). Ідентичність Єрусалимки базується на трьох взаємопов'язаних та приблизно рівнозначних за вагою наративах: Єрусалимка як єврейський район, Єрусалимка як історичний район; Єрусалимка як район із виразним місцевим колоритом.

Єдиною локацією із широкою низькополярною ідентичністю виявилася річка Південний Буг. Для неї характерна дуже велика кількість як елементарних, так і комплексних асоціацій. Найбільш популярними та майже рівнозначними з них виявилися: прогулянки на катерах, краса природи, річка, фонтан і набережна Roshen, відпочинок і рекреація, символ міста та подільського краю.

Емоційне навантаження ідентичності.

Було виділено 5 груп локацій за структурою емоційного навантаження їх ідентичності.

До першої групи увійшли 4 локації, які представляють собою місця відпочинку і розваг (Центральний парк, Південний Буг, Набережна Roshen) та історико-культурний ареал (Вінницькі Мури). Відносна вага позитивно забарвлених елементарних асоціацій із цими локаціями становить понад 90%, водночас вага негативних асоціацій не перевищує 6%. Джерелом малочисельних негативних асоціацій виступають: кровопролитні історичні події, занедбаний стан історичних пам'яток, приналежність Свято-Преображенського собору УПЦ Московського патріархату (Вінницькі Мури); розташування на місці сталінських репресій та колишнього католицького кладовища (Центральний парк); цвітіння води у річці та бар'ерна функція річки між правобережною та лівобережною частинами Вінниці (Південний Буг); зв'язок з олігархічним бізнесом, а також натовп туристів (набережна Roshen).

До другої групи входять 3 локації: Європейська площа, вулиця Соборна та Єрусалимка. Позитивно забарвлені асоціації також домінують (70-85%), але з'являється істотна частка нейтральних асоціацій (до 25%), пов'язаних, як правило, із матеріальними об'єктами (будівлями) та розміщеними в них установами. Частка негативних асоціацій дуже низька. У випадку Європейської площі це скорбота за воїнами Другої світової війни (цікаво,

що радянський Меморіал Слави, питання реконструкції якого регулярно піднімається з 2014 р., не викликає жодних негативних асоціацій у респондентів). Негативними асоціаціями, пов'язаними з Єрусалимкою, є історичні та сучасні атрибути цього історичного єврейського району – тіснява, непорядкованість, біднота. Щодо вул. Соборної, то з нею не пов'язано жодних негативних асоціацій.

До третьої групи входить одна локація – площа Небесної Сотні. Її ключовою відмінністю від попередньої групи є порівняно висока вага (біля 20%) негативних асоціацій, пов'язаних із подіями Революції Гідності, тоді як інші ключові комплексні асоціації (Вінницький Париж, Театр) несуть лише позитивне емоційне навантаження, що забезпечує загальну перевагу позитивних асоціацій на рівні попередньої групи.

Особливістю четвертої групи локацій (Майдан Незалежності та площа Стуса) є висока вага нейтральних (40-50%) та низка частка негативних асоціацій (до 5%). Основний масив нейтральних асоціацій в обох випадках пов'язаний із ключовою комплексною асоціацією, яка будується навколо ключової споруди та її функції – будівлі міської ради та адміністративного будинку «Книжка» відповідно. Негативні асоціації у випадку площі Стуса викликані її порожністю, необлаштованістю, пафосом, а у випадку Майдану Незалежності – тією ж будівлею міської ради, яка, маючи статус головної адміністративної будівлі Вінниці, візуально дисонує із прилеглою історичною забудовою.

П'яту групу локацій утворюють Старе Місто та площа Гагаріна. Окрім високої ваги нейтральних асоціацій, для них характерна висока вага негативних асоціацій (біля 20%); відповідно, вага позитивних асоціацій істотно знижена. У випадку площі Гагаріна нейтральні асоціації пов'язані з основною архітектурною спорудою (універмаг), що споріднює цю локацію з попередньою групою, а негативні асоціації – з невдалою реконструкцією цієї площі та відсутністю повноцінного публічного простору, у зв'язку із чим вона виконує домінуючу функцію транспортної розв'язки. Позитивна емоційна складова представлена уявленнями про вхід до Центрального парку (арка та стела), історією площі (Каліча), композицією «I love Vinnytsia», фонтанами. Негативні асоціації, пов'язані зі Старим Містом, проявляються у сприйнятті цього району як неперестижного, периферійного, сільського (за типом забудови

і способом життя мешканців), погано забезпеченого громадським транспортом. Основний масив позитивних асоціацій пов'язаний з ідеєю Старого міста як місця, звідки починалась історія Вінниці, а також високим рівнем озеленення та затишку.

Проблемні аспекти ідентичності міських локацій. Проблема з емоційним навантаженням ідентичності характерна для Старого Міста. Цей міський район стійко сприймається населенням як «неповноцінна» міська територія, як «село» чи «передмістя». Вирішення проблеми транспортної доступності району (як у плані розвитку громадського транспорту, так і поліпшення дорожньої інфраструктури) прогнозовано знизить рівень негативних емоцій, але повністю змінити цей імідж не може. Радикальним виходом для зменшення негативного іміджу Старого Міста, на нашу думку, може бути зміщення акценту ідентичності з «безликого житлового району» на «місце, звідки розпочалася Вінниця». Реалізація такого завдання можлива шляхом актуалізації відповідних уявлень у свідомості вінничан, а це потребує популяризації історичних пам'яток Старого Міста, їхнього включення до міських туристичних маршрутів. Вирішення цього завдання потребує перетворення південного відрізка вул. Оводова та Староміського мосту в неперервну туристичну вісь, яка поєднає історичний осередок Старого Міста із сучасним центром Вінниці, а також «матеріалізація» староміського історико-культурного осередку, наприклад, шляхом відбудови (реконструкції) зруйнованого вінницького замку для туристичних цілей.

Проблема емоційного навантаження спостерігається також у площі Гагаріна та Стуса. У цих випадках присутність негативних асоціацій доповнюється гіпертрофією та гомогенністю матеріального компонента ідентичності: кожна із цих площ стійко асоціюється з однією будівлею – місцевою архітектурною домінантою. Поліпшити емоційне навантаження та компонентний баланс ідентичності можуть такі заходи:

1. Благоустрій цих площ. На момент проведення анкетування саме ці дві площі, із числа досліджуваних, не зазнавали капітальної реконструкції у пострадянський період. Зауважимо, що вже після завершення польової фази дослідження площа Гагаріна у 2016 р. зазнала капітальної реконструкції із модернізацією, а у 2018–2019 рр. було реконструйовано розташований поруч вхід до Центрального парку.

2. Розвиток цих площ як повноцінних публічних просторів: їхнє середовище повинне стати психологічно комфортним для містян, бути насиченим об'єктами міського дизайну. Такий підхід, на нашу думку, здатен пом'якшити негативне ставлення до площі Стуса, яка перестане бути «сірим безликим спекотним пафосним простором». Що стосується площі Гагаріна, то можливості посилення її функції як публічного простору фактично вичерпані в силу композиції самої площі. Проте реконструкція розташованого поруч входу до Центрального парку, який є масштабним відкритим публічним простором, можна розглядати як елемент стимулювання цієї функції.

3. Розвиток емоційного та подієвого компонентів ідентичності шляхом їх перетворення на осередки специфічної активності під час масових святкових заходів (день міста, день Європи тощо). Ця стратегія успішно себе зарекомендувала як інструмент трансформації ідентичності інших публічних просторів у центрі міста (Майдану Незалежності, Європейської площі).

На жаль, існують фактори негативного емоційного сприйняття, роль яких неможливо нівелювати в короткостроковій перспективі. Зокрема, невдала, на думку респондентів, реконструкція площі Гагаріна залишатиметься істотним джерелом негативних емоцій принаймні до того моменту, поки житиме покоління вінничан, які пам'ятають попередній дизайн цієї локації; архітектурна композиція площі Стуса є незавершеною, тому її візуальному образу ще довгий час не вистачатиме цілісності, а відтак – гармонійності, комфортності.

Майдан Незалежності можна вважати успішним прикладом трансформації ідентичності типової «радянської» міської площі шляхом реконструкції, спрямованої на її європеїзацію та доместикацію, та формування осередку суспільної активності під час масових святкових заходів (подібна стратегія може спрацювати у випадку площі Стуса). У результаті саме ця досліджувана локація найбільше асоціюється з благоустроєм, комфортом та, разом із Європейською площею, зі святковими заходами. Проте специфікою Майдану Незалежності є стійке публічне визначення цієї площі як «осередку міської влади», тому її сприйняття завжди буде частково корелювати зі сприйняттям міської влади громадою міста. Крім того, гостро стоїть питання майбутньої трансформації будівлі міської ради, яка, попри

наявність поруч багатьох гарних історичних будівель, вписаних у вісь вулиці Соборної, залишається архітектурною домінантою площі як такої.

Дві інші площі (Небесної Сотні та Європейська) демонструють проблему поляризованої, дуальної ідентичності. Площа Небесної Сотні – гарний приклад нашарування та конкуренції різночасових та різнотипних пластів ідентичності місця: традиційний для міських площ матеріальний компонент ідентичності («площа біля театру») поступається подієво-емоційній складовій частині («площа Революції Гідності»), а традиційне стійке уявлення про площу як про «Вінницький Париж» із конотацією безтурботності та дозвілля відтісняється на третій план через протиріччя з новим емоційним навантаженням. Для Європейської площі характерне співіснування двох майже рівнозначних за вагою асоціацій, пов'язаних у першу чергу з матеріальною складовою частиною міського ландшафту, причому для авторів був неочікуваним факт «лідерства» Меморіалу Слави, який дещо випереджає за кількістю згадок головний символ Вінниці – водонапірну вежу. Наскільки безконфліктне співіснування цього тандему збережеться в майбутньому – прогнозувати складно. У світлі поточних дискусій щодо доречності існування Меморіалу Слави на Європейській площі в наявному вигляді зауважимо, що станом на 2016 р. його присутність не вносила дисонансу (в тому числі істотної негативної емоційної складової частини) в ідентичність Європейської площі.

Для набережної Roshen характерна занадто вузька ідентичність, яка сформована майже винятково на базі одного об'єкта – однойменного світломузичного фонтану. Емоційне навантаження цієї локації пов'язане також зі сприйняттям громадою міста особистості Петра Порошенка, а також контрольованої ним корпорації Roshen, хоча цей вплив і виявився меншим, ніж можна було очікувати. Зважаючи на нетривалий час існування набережної, ідентичність цього місця все ще перебуває у стадії формування та може зазнати істотних змін у випадку ймовірного припинення функціонування фонтану Roshen.

Ідентичність району Єрусалимка також досить вузька і (на відміну від істотно поляризованої ідентичності набережної Roshen) не має чітко окресленої домінанти, а також (на відміну від більшості інших локацій) характеризується недостатньо розвиненою матеріаль-

ною складовою, відірваністю від конкретики міського ландшафту. Більшість респондентів мають певне уявлення про сутнісні характеристики цього району, але не зовсім чітко асоціюють його з конкретними об'єктами. Ще одна особливість – подолання негативних асоціацій (тіснява, хаос, біднота) – призведе до часткової чи повної руйнації місцевого колориту, який виступає основним джерелом позитивних асоціацій.

Широка ідентичність вулиці Соборної та Південного Бугу є закономірним явищем, зважаючи на значну протяжність цих об'єктів. Проте ідентичності Південного Бугу зараз бракує вираженої доміанти сприйняття, яка чітко простежується у випадку вулиці Соборної. Крім того, ідентичність Південного Бугу виявилася відірваною від ідентичності міста як такого. На нашу думку, поточна діяльність громадських активістів та міської влади, спрямована на активізацію публічної активності уздовж берегів Південного Бугу та створення привабливого фасаду міста з боку річки, здатна стати кроком на шляху до вирішення цієї проблеми.

У цілому найбільш збалансованою ідентичністю вирізняються Центральний парк, Майдан Незалежності, вулиця Соборна та Вінницькі Мури. Найбільші дисбаланси ідентичності мають площа Гагаріна, площа Стуса, площа Небесної Сотні та набережна Roshen.

Висновки з проведеного дослідження. Розглянуті міські локації мають відмінні моделі розвитку ідентичності. Специфіка цих моделей зумовлена типом/природою локації, її історико-культурним значенням, архітектурно-планувальною цілісністю, характером пов'язаних активностей.

Найбільший вплив на ідентичність має матеріальне середовище – будівлі та споруди, інші об'єкти, які виступають опорними точками сприйняття міського ландшафту. Візуальне сприйняття залишається принциповим джерелом інформації про міський простір та його структурні елементи. Потужним фактором естетичної оцінки локації виступає архітектурно-планувальна завершеність/цілісність. Вагомим чинником є також інтенсивність залучення локації до суспільного життя, зокрема їхнє функціонування як публічних просторів міста.

Найбільш стабільна та збалансована ідентичність притаманна локаціям, які мають історико-культурне значення. Повсякденні активності та, особливо, події суспільно-полі-

тичного характеру розширюють ідентичність за рахунок актуалізації нових її елементів, але можуть також стимулювати конфліктні процеси (дуальна ідентичність), зникнення/трансформацію старих смислів та становлення нових, вести до їх ціннісної переоцінки. Розбалансована структура ідентичності притаманна локаціям, які сформувалися нещодавно, відзначаються архітектурно-планувальною незавершеністю, слабо залучені в повсякденне життя містян.

Результати дослідження підтверджують більшість вихідних гіпотез щодо рівня розвитку та збалансованості ідентичності обраних локацій. Проте у частини локацій (набережна Roshen, Центральний парк, Європейська площа) зі сформованими передумовами дуальності ідентичності та/або істотного негативного емоційного навантаження подібні ефекти не набули статистично значимого рівня. На нашу думку, такі результати певним чином характеризують суспільно-політичні процеси в місті, є наслідком політики історичної пам'яті на місцевому та національному рівнях, а також віддзеркалюють психологічну схильність людей до витіснення/пригнічення негативних асоціацій та акцентуацію позитивних.

Для більшості локацій властива багаторівнева ієрархічна структура пов'язаних асоціацій: елементарні асоціації поєднуються в комплексні, які, у свою чергу, поєднуються в комплексні асоціації вищого порядку. Розвинена ієрархічна структура, як правило, є індикатором розвиненої збалансованої ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Agboola, O. P. (2017). The influence of open space utilization on residents' attachment with community: A case study of rural market square in southwest Nigeria. *Archnet-IJAR*, 11(1). P. 44–66.
2. Insch, A., & Florek, M. (2010). Place satisfaction of city residents: Findings and implications for city branding. In G. Ashworth and M. Kavaratzis (Eds.). *Towards Effective Place Brand Management: Branding European Cities and Regions* (pp. 191–204). Edward Elgar Publishing.
3. Karaman, A. (2001). Defining The Regional Identity: Conceptual Parameter of Urban Morphology. *Journal of Research in Architecture & Planning*, 1. P. 70–88.
4. Kavaratzis, M., & Hatch, M.J. (2013): The dynamics of place brands: An identity-based approach to place branding theory. *Marketing Theory*, Vol. 13(1). P. 69–86.
5. Melnychuk, A., & Gnatiuk, O. (2019). Public perception of urban identity in post-Soviet city: the

case of Vinnytsia, Ukraine. *Hungarian Geographical Bulletin*, 68(1). P. 37–50.

6. Mohapatra, B., & Razak, A. (2013). Place attachment and participation in management of neighbourhood green space: A place-based community management. *International Journal of Sustainable Society*, 5(3). P. 266–283.

7. Molnár, V. (2013). Building the State. Architecture, Politics, and State Formation in Post-War Central Europe. London : Routledge.

8. Oktay, D., & Bala, H.A. (2015). A holistic research approach to measuring urban identity: findings from Girne (Kyrenia) area study. *Archnet-IJAR*, 9(2). P. 201–215.

9. Paasi, A. (2013). Regional Planning and the Mobilization of 'Regional Identity': From Bounded Spaces to Relational Complexity. *Regional Studies*, 47, 1206–1219.

10. Pap, Á. (2013). Residential attitudes towards urban heritage in Budapest. *Geographica Timisiensis*, 22(1). P. 17–32.

11. Roşu, L. (2015). The urban transformations of post-socialist city centre. The socialist relics and urban identity of Iasi historical city centre. *Lucrarile Seminarului Geografic "Dimitrie Cantemir"*, 40(1). P. 159–170.

12. Saban Ökesli, D., & Gürçinar, Y. (2012). An investigation of urban image and identity. Findings from Adana. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1). P. 37–52.

13. Stober, D., & Cavrić, B. (2014). Dynamics and Aesthetics of Urban Change in Post-Socialist Osijek, Croatia. *International Journal of Contemporary Architecture "The New ARCH"*, 1(2). P. 84–92.

14. Ter-Ghazaryan, D.K. (2013). "Civilizing the city center": Symbolic spaces and narratives of the nation in Yerevan's post-Soviet landscape. *Nationalities Papers* 41(4). P. 570–589.

15. Young, C., & Kaczmarek, S. (2008). The Socialist Past and Postsocialist Urban Identity in Central and Eastern Europe. The Case of Łódź, Poland. *European Urban and Regional Studies*, 15(1). P. 53–70.

16. Замятин, Д.Н. (Ред.). (2008). *Моделирование географических образов историко-культурной территории: методологические и теоретические подходы*. Москва : Институт Наследия. [Zamiatin, D.N. (Ed.). (2008). *Modeling of geographical images for historical and cultural areas: methodology and theory*. Moscow : Heritage Institute. (In Russian)].

17. Злотин, В.Я. (2013). Ментальная карта Луганска: образ города в сознании студентов. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Соціологія і політичні науки*, 18(2), 267–273. [Zlotin, V.Ya. (2013). Mental map of Luhansk: the image of the city perceived by students. *Bulletin of I. Mechnikov Odessa National University. Sociology and Political Sciences*, 18(2), 267–273. (In Russian)].

18. Карповець, М.В. (2012). Міська ідентичність як відкритий проект людського буття. *Гуманітарний часопис*, 2, 20–27. [Karpovets, M.V. (2012). Urban identity as an open space of human existence. *Humanitarian Bulletin*, 2, 20–27. (In Ukrainian)].

19. Комаров, Р. (2008). Герой та пам'ятник герою як фактори ідентичності: приклад Донецька. *Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник*, 9–10, 91–99. [Komarov, R. (2008). The hero and a memorial to the hero as identity factors: the case of Donetsk. *East-West: Journal of History and Culture Studies*, 9–10, 91–99. (In Ukrainian)].

20. Крылов, М.П. (2010). Региональная идентичность в Европейской России. Москва : Новый хронограф, 2010. [Krylov, M.P. (2010). Regional identity in European Russia. Moscow : Novyi Hronograf, 2010. (In Russian)].

21. Митин, И. (2017). Ментальные карты города: история понятия и разнообразие подходов. *Городские исследования и практики*, 2(3), 64–79. [Mitin, I. (2017). Urban mental maps: the history of the concept and diversity of approaches. *Urban Studies and Practices*, 2 (3), 64–79. (In Russian)].

22. Мезенцев, К.В., & Мезенцева, Н.И. (2005). Перцепційні портрети регіонів України. *Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення* (с. 208–213). Херсон. [Mezentsev, K.V., & Mezentseva, N.I. (2005). Perceptual portraits of Ukrainian regions. *Regional problems in Ukraine: geographical analysis and search for solutions* (pp. 208–213). Kherson. (In Ukrainian)].

23. Мусієздов, О.О. (2015). Пам'ять та міська ідентичність: спроби поєднання у контексті концепції уявлених спільнот. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*, 9, 57–66. [Musiyezdov, O.O. (2015). Memory and urban identity: an attempt to unite in the view of imaginary society conception. *Bulletin of Lviv University. Sociology Series*, 9, 57–66. (In Ukrainian)].

24. Обухова, Н.О. (2010). Структура символічного простору в образі великого міста (на прикладі м. Донецьк). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія*, 1–2, 84–87. [Obukhova, N.O. (2010). Structure of symbolical space in the image of the big city (case of Donetsk). *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Sociology*, 1–2, 84–87. (In Ukrainian)].

25. Олійник, Я.Б., Гнатюк, О.М. (2017). Територіальна ідентичність населення Подільського регіону. Київ : ВПЦ «Київський університет». [Oliynuk, Ya.B., Gnatiuk, O.M. (2017). Territorial identity of the population of Podolia. Kyiv: Kyiv University. (In Ukrainian)].

26. Черкес, Б.С., Юрик, Я.М. (2013). Методологічні основи дослідження міської ідентичності та її об'єктів-символів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Архітектура, 757, 3–6. [Cherkes, B.S., Yuryk, Ya.M. (2013). Methodological grounds for the study of urban identity and its symbols. *Bulletin of the National Polytechnic University of Lviv. Architecture*, 757, 3–6. (In Ukrainian)].

Стаття надійшла до редакції 23.05.2019

The article was submitted for publication on 23.05.2019